

Het wilde westen

In een paar weken tijd is de zorg voor het milieu in de nationale discussie opgeklimmen van randvoorwaarde bij de productie van goederen en diensten tot hoogste prioriteit voor het economische beleid in de jaren negentig. Het rapport *Zorgen voor morgen*¹ van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne, dat half december verscheen, en de kersttoespraak van de koningin hebben een soort collectief gevoel doen ontstaan dat het langzamerhand toch echt te bar is geworden met de verontreiniging van het milieu en dat consumenten en producenten de koppen niet langer in het zand kunnen blijven steken. KNOV-voorzitter Kamminga haakte daar meteen op in door in zijn nieuwjaarstoespraak zijn leden voor te houden dat het Nederlandse bedrijfsleven een voortrekkersrol moet vervullen bij de bestrijding van de milieuverontreiniging en dat het daarvoor desnoods hogere milieulasten moet accepteren dan de concurrentie elders in Europa. En een paar dagen later vielen FNV-voorzitter Stekelenburg en zijn VNO-collega Van Lede elkaar in de armen vanwege hun gedeelde zorg voor de instandhouding van het milieu. Helaas betekent al die ontroerende eensgezindheid over het feit dat er wat aan de milieuproblematiek moet worden gedaan, nog niet dat de contouren van een milieuvriendelijkere wijze van consumeren en produceren al zichtbaar worden. Verre van dat zelfs, zoals minister Nijpels vorige week erover, toen het concept van zijn Nationaal Milieubeleidsplan door de Centraal Economische Commissie en door een aantal collega's in het kabinet finaal de grond in werd geboord.

Een van de problemen bij het ontwikkelen van milieubeleid is dat de belasting van het milieu niet op adequate wijze in de economische boekhouding is verwerkt. Daarop is al in het midden van de jaren zestig gewezen door de Amerikaanse econoom Kenneth Boulding². Boulding verwijt de traditionele economie dat deze alleen kijkt naar de omzetting van inputs in outputs, zoals die wordt gemeten door het bruto nationaal product, en geen rekening houdt met onttrekkingen aan de voorraad hulpbronnen (grondstoffen, zuurstof in de lucht, schoon water, ruimte e.d.) en toevoegingen aan het milieu in de vorm van afvalstoffen. Er wordt geproduceerd en geconsumeerd alsof de economie een 'open' systeem is waarin de voorraden onbeperkt worden aangevuld en de afval probleemloos wordt verwijderd. Boulding noemt dit de 'wild west'-economie: de economie van het grenzeloze niemandsland waarin ieder pakt wat hem voor het grijpen komt en wegsnijt wat hij niet meer nodig heeft. In werkelijkheid echter is de economie een gesloten systeem – Boulding noemt dat het 'ruimteschip Aarde' – waarin de voorraden beperkt zijn en de afval altijd ergens achterblijft waar het bij een volgend omzettingsproces tot last kan zijn. Dit noodzaakt volgens Boulding tot een heel andere economische benaderingswijze. In een ruimteschip-economie is de maat voor succes niet een zo groot mogelijke productie en consumptie, maar het zoveel mogelijk in stand houden van de voorraad fysiek en menselijk kapitaal. Hoe minder productie en consumptie daarvoor nodig zijn, hoe beter. 'Welvaart' moet volgens Boulding niet worden beschouwd als een stroom-, maar als een voorraadgrootheid. Niet het nuttigen van voedsel is het doel, maar het goed gevoed zijn. De consumptie is slechts een middel om dat te bereiken. En als de consumptie van de een betekent dat er minder beschikbaar is voor de ander, dan zou het economische proces zich er op moeten richten het goed gevoed zijn te bereiken met een zo gering mogelijke consumptie. Boulding komt dan ook tot de conclusie dat de begrippen economische groei en nationaal inkomen

in de toekomst geen enkele betekenis meer zullen hebben. Het opraken van de voorraden grondstoffen, energie en milieugoederen en het overschrijden van de buffercapaciteit van het milieu met afvalproducten, zal de mensheid dwingen over te schakelen op een ruimteschip-economie.

Het is duidelijk dat dit economisch gezien een 'Umwertung aller Werte' betekent. Die is alleen op lange termijn mogelijk. Voorlopig zitten we nog in het 'wilde westen' en moeten er maatregelen worden getroffen om de ergste uitwassen tegen te gaan. Volgens het RIVM in *Zorgen voor morgen* zullen de jaarlijkse kosten van milieubescherming in ons land op grond van reeds genomen maatregelen van bijna f 7 mrd. in 1985 tot ruim f 16 mrd. in 2010 stijgen (ca. 2% van het bruto nationaal product). Bij strengere maatregelen die een meer preventieve werking hebben, zou volgens het RIVM een stijging tot f 25 à 30 mrd. in 2010 (3 à 3,5% van het bnp) optreden. De strijd is al ontbrand wie dat zal betalen: de consument (milieu boven inkomen), de overheid (milieuverbetering in plaats van belastingverlaging) of de producent (kostprijsverhogende heffingen).

Het is in elk geval gemakkelijk om te zien hoe de verschillende politieke partijen, die net met het opstellen van hun verkiezingsprogramma's bezig zijn, elkaar plotseling in milieuijver proberen te overtreffen. De miljarden worden ineens overal vandaan getoverd. Het gaat echter niet in de eerste plaats om de omvang van de bedragen. Het gaat erom dat een allocatieverschuiving tot stand wordt gebracht waarbij de milieuvriendelijke activiteiten worden afgeremd en de milieuvriendelijke activiteiten worden bevorderd. Daarom ook zijn sommige van de maatregelen die minister Nijpels in het concept-Nationaal Milieubeleidsplan voorstelt, op zware kritiek gestuit. Als milieuvervuilende bedrijven aan de ene kant heffingen krijgen opgelegd, maar aan de andere kant subsidies ontvangen om op de been te blijven, is inderdaad slechts sprake van het rondpompen van geld waar alleen de milieubureaucratie beter van wordt. Het gaat erom de vervuilende activiteit structureel te verminderen. Dat dat negatieve effecten heeft in bepaalde sectoren is juist de bedoeling. De milieuverpesters zullen tot aanpassing of verdwijning moeten worden gedwongen. En zoals in de jaren zeventig bij het industriebeleid is gebleken, doen subsidies in dat proces in het algemeen meer kwaad dan goed.

De afwijzing van Nijpels' plannen betekent niet dat al duidelijk is hoe het dan wél moet. Moet de producent of de consument voor de kosten van de verontreiniging opdraaien? Welke schade moet precies door wie worden betaald en aan wie worden vergoed? Wanneer is het beter te werken met vergunningen en wanneer met heffingen? Ligt er een taak voor de overheid om de schadeloosstelling te regelen of kan dat aan betrokkenen zelf worden overgelaten? Hoe moet het met de grensoverschrijdende vervuiling en hoe zit het met de cumulatieve effecten van bepaalde vormen van verontreiniging? Van wie is het milieu eigenlijk? Er liggen op dit terrein nog vele onopgeloste vragen. Het antwoord daarop kan echter niet te lang meer op zich laten wachten.

L. van der Geest

1. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne, *Zorgen voor morgen*, Nationale milieuverkenning 1985–2010, Samsom H.D., Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn, 1988.

2. K.E. Boulding, The economics of the coming spaceship Earth, in: H. Jarrett (red.), *Environmental quality in a growing economy*, John Hopkins, Baltimore, 1966.